

РЕЦЕНЗІЇ

П. В. Білоус

Житомирський державний університет імені Івана Франка
Біблійна герменевтика у вітчизняній літературній традиції

*Рецензія на монографію Наталії Левченко
«Біблійна герменевтика в давній українській літературі».*
Харків: Майдан, 2018. – 380 с.

Книги Біблії помітно вплинули на книжність і літературну творчість письменників давньої України-Русі. Святе Письмо не тільки формувало їх світоглядні засади, морально-етичні переконання, а й давало взірці жанрових форм, художньо-образних засобів, стилістичних прийомів.

З огляду на те, що в часи радянської України біблійні тексти було вилучено з культурологічного та наукового дискурсу, було закрито українським літературознавцям доступ до вивчення Біблії та її впливу на формування літератури, образів, сюжетів, методологій прочитання тексту, у вітчизняній філології утворилося провалля, яке необхідно заповнити сучасними науковими розвідками.

Попри те, що біблійна герменевтика з огляду на релігійний характер давньої української літератури стала її домінуючою складовою ще на початковому рівні розвитку літератури від стародавньої доби й не втрачала своїх позицій до завершального барокового етапу її становлення, належного висвітлення в літературознавстві вона досі не має.

Це питання на сьогодні почасти досліджено, зокрема, у роботах Д. Багалія, архієпископа Ігоря Ісіченка, Б. Криси, З. Лановик, О. Матушек, Н. Поплавської, В. Сулими, М. Сумцова, С. Сухаревої, Л. Ушкалова, Д. Чижевського та ін. Тлумачення біблійних текстів розглядається тут як один із засобів художнього зображення, осягнення, переконання, спрямування.

Отож, монографія пані Н. Левченко «Біблійна герменевтика в українській бароковій літературі» є своєчасною й актуальною для українського літературознавства з огляду на те, що в ній системно висвітлюється становлення, розвиток і роль біблійної герменевтики в давній українській літературі XI–XVIII ст.

Визначаючи рівень вивчення проблеми біблійної герменевтики в давній українській літературі в першому розділі «Біблійна герменевтика в українській літературі як об'єкт історико-літературних студій» пані Н. Левченко окреме місце в герменевтичному літературознавчому дискурсі відводить Харківській сковородинознавчій школі та вказує на домінуючу

роль в ній таких науковців, як О. Потебня, Ю. Шевельов, Л. Ушкалов.

Другий розділ «Біблійна герменевтика в українській літературі стародавньої доби» авторка присвячує аналізу біблійної герменевтики в перекладних та оригінальних жанрах літератури Київської Русі. Зокрема, вона зазначає, що з огляду на відсутність поділу між практикою тлумачення і його методикою в середньовічній літературі біблійна герменевтика ще не означила себе як окрему дисципліну, а за характером процедур її часто ототожнювали з біблійною екзегетикою.

Розгалуження біблійної герменевтики на буквальный та алегоричний напрямки відбулося ще в перших богословських школах і було занесено в стародавню літературу з перекладними текстами. Перші переклади Біблії авторка називає першим етапом її тлумачення, а відсутність повного перекладного тексту Святого Письма – стимулом до розвитку його екзегези.

Вплив перекладної літератури на розвиток біблійної герменевтики в оригінальних жанрах стародавньої літератури простежується на прикладі творчості Феодосія Печерського, Нестора, Іларіона Київського, Луки Жидяти, Кирила Туровського.

У третьому розділі «Питання біблійної ноєматики та евристики в українській полемічній літературі кінця XVI – початку XVII століть» новим етапом розвитку біблійної герменевтики в українській літературі названо час напружених полемічних змагань між Східною та Західною Церквами щодо основних конфесійних розбіжностей про сходження Святого Духа, про форму причастя, про існування чистилища, про верховенство Папи Римського тощо.

Авторка наголошує, що в полемічних творах католицького, православного, протестантського та унійного спрямування українські богослови застосовували різні методи тлумачення Святого Письма як найпереконливіший аргумент на власну користь.

Домінуючими структурами біблійної герменевтики в творах українських письменників-полемістів були ноєматика та евристика, які заохочували розглядати мову як знакову систему,

але з певними застереженнями з огляду на те, що в ході тлумачення Біблії не досить було використати мовний знак як назву речі – за його допомогою слід було ще й передати віднайдені у Святому Письмі *sensus plenior*.

Процес розуміння й тлумачення Біблії залежав від рівня сходження екзегета до Бога, який формувався всередині містичної традиції ісихазму й засвоївся релігійною традицією православної Церкви. Такий спосіб усвідомлення основних догм Святого Письма засновувався на ґрунті методу одномиттєвого інтуїтивного осягання Бога «внутрішнім», духовним розумом у процесі самозаглиблення і самопізнання і, на думку авторки, передбачав модель «інтерпретація інтерпретації», в якій екзегеза виконує роль передавання сенсу безпосередньо в поняттях.

Завершальному етапу розвитку біблійної герменевтики в давній українській бароковій літературі, що поєднала в собі традиції середньовіччя та надбання Ренесансу, присвячено четвертий розділ монографії «Біблійна герменевтика в українській бароковій літературі».

Панівною моделлю тлумачення Біблії в українській бароковій літературі, яка дозволяла зняти контрверсійність її інтерпретації, пані Н. Левченко називає запозичену в західній католицькій традиції чотирисенсову методу біблійної герменевтики, яка полягала в розрізненні буквального, відкритого, зрозумілого сенсу Святого Письма, й «темного», закритого, таємного, який, у свою чергу, розподілявся на три форми: 1) алегоричну, 2) моральну й 3) анагогічну. Почвірної

методи біблійної герменевтики у своїй творчості дотримувалися Дмитро Туптало, Стефан Яворський, Іоан Максимович та інші.

Біблійна герменевтика Феофана Прокоповича, спираючись на протестантську тезу про те, що Святе Письмо само себе тлумачить, відхилилася у бік буквальної екзегези, а Григорій Сковорода демонстрував схильність до суцільної алегорези Біблії.

На жаль, для повної картини у монографії бракує детального вивчення функціонування біблійної герменевтики в українській латиномовній літературі.

Та все ж дана монографія є першою спеціальною працею великого формату, присвяченою з'ясуванню ролі та місця біблійної герменевтики у вітчизняній літературній традиції XI–XVIII століть, висвітлює безперервність її формування й розвитку – від дометодологічного періоду практичної екзегези XI–XII століть до інтенсивного розвитку з глибоким теоретичним підґрунтям за часів українського бароко.

Наукова монографія пані Н. Левченко «Біблійна герменевтика в українській бароковій літературі» містить наукове обґрунтування етапів розвитку біблійної герменевтики в давній українській літературі, засвідчує тяглість і безперервність її функціонування, відзначається структурованістю змісту й чіткістю висновків, свідчить про вагомий науковий внесок здобувача в науку і має всі підстави розглядатися як кваліфікаційна наукова праця.